

بررسی اصول ساماندهی فضاهای فرسوده شهری با رویکرد گردشگری - تفریحی (نمونه موردی دریاچه ۲۲ بهمن بندرعباس)

آلاوه سهرابی پور: دانشکده معماری پردیس بین الملل، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم
alave.sohrabi@yahoo.com

حسام الدین ستوده: استادیار دانشکده معماری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران (نویسنده مسئول)
hesam.hds@gmail.com

چکیده

ساماندهی محلات سبب تسهیل و بهبود تعاملات عالی انسانی می‌گردد و شرایط خاصی را برای سرگرمی و گردشگری ایجاد می‌کنند و این پتانسیل را دارند که اقتصاد محلی و منطقه ای را بارور نمایند. وجود دریاچه ۲۲ بهمن در شهر بندرعباس، به جای اینکه به فرصتی برای توسعه گردشگری، تفریحی تبدیل شود، با ورود فاضلاب به آن و عدم ساماندهی به تهدیدی برای سلامت ساکنین تبدیل شده است. در این تحقیق ضمن بررسی ویژگی‌های دریاچه مورد نظر و تحلیل نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای قابلیت‌های محیطی آن، سعی بر ساماندهی و ارائه طراحی مجتمع گردشگری، تفریحی دریاچه ۲۲ بهمن شده است تا علاوه بر حل معضلات کنونی دریاچه باعث رونق گردشگری در منطقه گردد. این پژوهش با استفاده از روش‌های توصیفی - تحلیلی و جمع آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی، سعی بر آن دارد که پس از بررسی ادبیات موضوع شامل ساماندهی فضاهای گردشگری - تفریحی، ویژگی‌های دریاچه مورد نظر و قابلیت‌های محیطی آن بررسی گردیده، و سپس سه پروژه به عنوان نمونه جهت الگو برداری بررسی و بر مبنای آن‌ها الترناتیو طراحی ارائه شده است.

کلمات کلیدی: ساماندهی، دریاچه، مجتمع گردشگری، تفریحی

۱- مقدمه

ساماندهی محلات سبب تسهیل و بهبود تعاملات عالی انسانی می‌گردد و شرایط خاصی را برای سرگرمی و گردشگری ایجاد می‌کنند و این پتانسیل را دارند که اقتصاد محلی و منطقه ای را بارور نمایند (منصور فلامکی، ۱۳۸۹). هرگونه ساماندهی انسانی از جمله ساماندهی مجموعه شهری (متمرکز یا پراکنده) به همزیستی انسانها می‌پردازد (غلامحسین وزین، ۱۳۲۶). اما امروزه با رشد روزافزون شهرنشینی، محله‌های قدیمی به فراموشی سپرده شده‌اند و حس تعلق به آن محلات کم‌رنگ به نظر می‌رسد و همچنین نشانه‌های فرهنگ، هویت بومی محلی هر منطقه از رده خارج شده و به محلاتی بی رونق، بدون جریان داشتن فرهنگ اصیل و احساس علاقه محیطی تبدیل شده‌اند. در اکثر محلات عواملی چون اختلال در روابط اجتماعی، کم‌رنگ شدن احساس تعلق ساکنان، باعث نامناسب بودن فضا برای گذراندن اوقات فراغت شده‌اند، دلیل اصلی این وضعیت تغییر کاربری فضاها و عدم وجود فعالیت مناسب در محله‌ها می‌باشد (حسین کلانتری خلیل آباد، ۱۳۹۳). که با ساماندهی و استفاده از پتانسیل محله ۲۲ بهمن می‌توان رونق را در این محله ایجاد نمود و با ایجاد کاربری گردشگری یک محله پررونق با گستره وسیعی از اختلاط کاربری‌های مختلف را در خود داشته باشد تا بتوانند در جهت ایجاد یک محیط تجاری، فرهنگی، تفریحی و گردشگری سرزنده و متنوع بگونه‌ای پاسخده عمل نمایند. گردشگری یکی از امیدبخش‌ترین فعالیت‌هایی است که از آن بعنوان گذرگاه توسعه یاد می‌کنند (سلطانی، ۱۳۸۸).

گردشگری نیاز مبرم به سرمایه‌گذاری انسانی دارد و تنوعی از مشاغل با نتایج متنوع در انواع و مقادیر گوناگون است (ابلین، ۲۰۰۶). گردشگری نه تنها در ایجاد اشتغال و درآمد بلکه در توسعه الگوهای سازنده فرهنگی، و صلح و تفاهم بین الملل مختلف نیز حائز اهمیت است (هزار جریبی و همکاران، ۱۳۹۰). بررسی وضعیت نواحی و سرزمین‌هایی که همه سال و در فصل‌های مختلف مورد بازدید گردشگران قرار می‌گیرند نشان می‌دهد تغییراتی که در اثر گردشگری در آن نواحی بوجود می‌آید بسیار چشم‌گیرتر و مهم‌تر از تحولاتی است که از ایجاد و گسترش سایر فعالیت‌های اقتصادی انسان ناشی می‌شود. تجهیزات مورد نیاز گردشگران نظیر مهمان‌سراها، غذاسراها و مکان‌های تفریحی که در کرانه دریاها، نواحی کوهستانی، مناطق جنگلی و در اطراف چشمه‌های آب گرم معدنی تاسیس شده‌اند گویای نقش و تاثیر گردشگری در دگرگون ساختن چهره زمین است (محلای، ۱۳۸۰).

کشور ایران با ۱۴۰۰ کیلومتر ساحل در جنوب و حدود ۲۶۰ کیلومتر ساحل در شمال، شرایط مناسبی برای رونق گردشگری در جنوب و شمال کشور دارد (رضائی، ۱۳۸۶). که بندرعباس در استان هرمزگان در منتهی الیه جنوب ایران در جوار خلیج فارس و دریای عمان به همراه استان‌های یزد و کرمان در منطقه شش مطالعات برنامه‌ی ملی توسعه گردشگری کشور جای گرفته است. این استان مهمترین مرکز دسترسی منطقه به مرزهای بین الملل و آب‌های گرم و آزاد بوده است (طرح گردشگری بندرعباس، ۱۳۸۸). که ساماندهی دریاچه ۲۲ بهمن با در نظر گرفتن قابلیت تبدیل شدن به دریاچه مصنوعی و وجود آب امکان‌پذیر می‌باشد که مردم را به محله ۲۲ بهمن هدایت نماید که با توجه به پتانسیل دریاچه جهت فضای گردشگری - تفریحی در نظر گرفته شده، یکی از اهدافی که مدنظر است در طراحی این تحقیق استفاده از اراضی مستعد شهر جهت امر توسعه فضاهای تفریحی - گردشگری با در نظر گرفتن چگونگی ساماندهی محوطه اطراف دریاچه محله ۲۲ بهمن با توجه به مطالعات انجام شده است.

۲- ادبیات موضوع

در بخش ادبیات موضوع این پژوهش به مفهوم گردشگری، ساماندهی و رویکردهای آن می‌پردازیم و با بررسی مجموعه‌های توریستی تفریحی و ضرورت‌های ایجاد آن به تحلیل بندرعباس بعنوان یک شهر توریستی، تفریحی پرداخته شده است.

۱-۲- مفهوم گردشگری

امروزه در جهان با توجه به دیدگاه‌های جدید در مورد گردشگری و تعاریف نهادهای جهانی، پدیده‌ی گردشگری به عنوان بخشی از تمدن معاصر و یک شیوه‌ی جهانی برای تأمین نیازهای معنوی انسان و ارتقاء کیفیت زندگی از طریق همبستگی جوامع و فرهنگ‌های کوچک و بزرگ، محسوب می‌شود. از این دیدگاه گردشگری شامل سه عرصه اصلی محلی، ملی و بین المللی است که از هم جدایی ناپذیرند. در واقع در پیوند و همکاری این سه بخش است که اهداف عالی و نهایی گردشگری تحقق پیدا می‌کنند و حتی رونق و نتایج اقتصادی گردشگری نیز به این همکاری وابسته است (سازمان ایرانگردی و جهانگردی، ۱۳۷۷).

گردشگری به عنوان یک پدیده اجتماعی - اقتصادی پیچیده، از جمله پدیده‌های مهم قرن بیستم بوده که به سرعت در قرن جدید نیز ادامه یافته و به سطوح بی‌سابقه‌ای از توسعه و پیشرفت در سطح جهانی رسیده است (زرآفشانی و دیگران، ۱۳۹۲). در اقتصادهای در حال توسعه، اهمیت توسعه گردشگری از آن جهت است که موجب تحرک و پویایی اقتصاد نواحی حاشیه‌ای و پیشرفت جوامع محلی به ویژه در عرصه‌ی توسعه فرصت‌های شغلی و درآمدی می‌شود (مطیعی لنگرودی و رضایی آزادی، ۱۳۹۲). گردشگری در ماهیت خود یک پدیده پیچیده‌ی اجتماعی است که از ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، زیست محیطی، فرهنگی و مدیریتی برخوردار است (شهسوار و همکاران، ۱۳۹۳). در واقع ارزش اقتصادی و سودآوری آن از کیفیت و ارزش‌های اجتماعی و فراغتی آن منشأ می‌گیرد. از این رو فعالیت گردشگری وقتی از نظر اقتصادی مفید و سودآور خواهد بود که از نظر اجتماعی و فرهنگی ارزش آفرین باشد.

با توجه به رشد سریع شهرنشینی در ایران و حاد شدن زیست محیطی، اجتماعی و روانی شهروندان، موضوع برنامه‌ریزی و طراحی برای گذران فراغت و توسعه فضاهای تفریحی و گردشگری به یک ضرورت اجتماعی و مدیریتی تبدیل شده است. با در نظر گرفتن مفهوم وسیع گردشگری و اهداف اجتماعی آن می‌توان دلایل توسعه گردشگری را به صورت زیر خلاصه کرد: (سازمان ایرانگردی و جهانگردی، ۱۳۷۷)

- نیاز شدید جوامع ملی و محلی به امکانات گردشگری
- ضرورت توسعه گردشگری داخلی به عنوان یکی از محورهای توسعه رفاه و عدالت اجتماعی
- لزوم توسعه گردشگری داخلی به عنوان پایه و بستری برای توسعه گردشگری خارجی
- نقش گردشگری داخلی در ایجاد زیر ساخت‌های لازم برای جلب مشارکت بخش خصوصی و مردمی
- نقش گردشگری داخلی در جلوگیری از خروج ارز از کشور

تهیه طرح‌های گردشگری در مقیاس شهری و منطقه‌ای رویکرد واقع بینانه‌ای است که می‌تواند اثرات مطلوبی برای جامعه داشته باشد. نتایج طرح‌های راهبردی گردشگری در چند زمینه زیر قابل پیش بینی است:

- توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست و ایمن سازی پهنه‌های آسیب پذیر
- توسعه اقتصادی و افزایش اشتغال
- تأمین نیازهای تفریحی و رفاهی مردم بومی
- ایجاد زیر ساخت‌های لازم برای توسعه گردشگری ملی و بین المللی
- کمک به نواحی روستایی و نزدیکی شهر و روستا (سازمان ایرانگردی و جهانگردی، ۱۳۷۷).

امروزه فعالیت‌های گردشگری در شهرهای کوچک و بزرگ متداول است. بسیاری از جاذبه‌ها و تسهیلات رفاهی اساساً برای خدمت به شهروندان توسعه یافته‌اند، ولی استفاده‌ی گردشگران از این تسهیلات می‌تواند به تداوم آن‌ها کمک کند. از این گذشته، شهرها ممکن است مبادی ورود و خروج گردشگران به کشور یا منطقه باشند و برای گردشگرانی که به نواحی اطراف آن شهر مسافرت می‌کنند تبدیل به پایگاه شوند.

۲-۲- ساماندهی

مفهوم ساماندهی به صورت عام عبارت است از اصلاح روابط موجود و ایجاد نظم و ترتیب بهینه در میان اجزای یک سیستم به گونه‌ای که در نهایت نیز کل نظام، به سوی اهداف از پیش تعیین شده هدایت می‌شود.

ساماندهی یعنی دخالت آگاهانه در فضای شهری برای جلوگیری از فرسایش و خلق فضای شهری جدید با حفظ ویژگی‌های اصیل و اصلی فضا. این واژه به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌شود که با حداقل مداخله در کالبد، با تأکید بر تغییر کالبدها به منظور حذف و کاهش فرسودگی عملکردی، کالبدی و بصری انجام می‌گیرد.^۱ و در قالب سه رویکرد طبق جدول ۱-۱ نمود می‌یابد:

جدول ۱-۱: مفاهیم ساماندهی (منبع: نگارنده، ۱۳۹۶)

ردیف	لغت	مفهوم
۱	بهسازی	هنگامی که عملکرد فضای شهری دچار فرسودگی بوده و کالبد فضا سالم است، عمل بهسازی برای رهایی عملکرد شهری از فرسودگی، انجام می‌گیرد.
۲	نوسازی	در این حالت، شکل و کالبد فضا با وجود فعالیت مناسب دچار فرسودگی شده است و عمل نوسازی برای حذف فرسایش در کالبد و آسیب شناسی عوامل اصلی فرسودگی است
۳	بازسازی	هنگامی ضرورت می‌یابد که هم کالبد و هم عملکرد فضا دچار فرسودگی است. که تخریب و ساخت مجدد را در فضای شهری با تأکید بر هویت تاریخی آن، به منظور کاهش علائم فرسودگی ملزوم می‌دارد

بافت فرسوده محله ۲۲ بهمن که جزء خاستگاه اولیه شهر بندرعباس می‌باشد در زمانی مناسبترین مکان سکونت در شهر بوده، ولی امروزه به دلیل معضلات و مشکلات مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی، جاذبه خود را از دست داده است. سکونت افراد و گروه‌ها با مسائل فرهنگی متفاوت و دقیقاً متضاد، بافت قدیم را به محله‌ای بی رونق تبدیل نموده است. از طرف دیگر خروج و جابجایی و تخلیه جمعیتی بافت، هم در نابسامانی و هم در تخریب آن مؤثر بوده است.

بنابراین با توجه به جدول شماره ۱-۱ در طرح دریاچه محله ۲۲ بهمن "ساماندهی" متناظر با بهسازی و نوسازی آمده است و هر سه این واژگان در راستای رویکرد مشارکتی در شهر سازی، در نظر گرفته شده است. از این رو در طرح محله ۲۲ بهمن گستره "ساماندهی" با بهسازی و نوسازی هم‌تراز شده است. اجرای کامل عملیات طراحی، تعمیرات، بازسازی، بهسازی، تعریض عرصه و ایجاد کناره‌های دارای کاربری تفریحی و تجاری، در محله ۲۲ بهمن شامل لایروبی، بازسازی و ساخت حریم دریاچه (حریم دریاچه ۱۰۰ متر از نقطه وسط دریاچه است)، ساخت محوطه تجاری و رفاهی در حریم و کناره‌های طرح بر مبنای دستورالعمل‌ها و آیین نامه‌های فنی معتبر داخلی و همچنین در راستای طرح ساماندهی حریم دریاچه ۲۲ بهمن بوده.

۲-۳- مجموعه توریستی و تفریحی:

صنعت توریست، صنعتی گسترده، عظیم و رو به رشد در عرصه فرهنگ و اقتصاد جهان است که به عنوان صنعتی نوپا در سال‌های اخیر تأثیرات زیادی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان داشته است. ایجاد اشتغال، ارز آوری، تعادل منطقه ای، کمک به سرمایه گذاری در میراث فرهنگی، بهسازی محیط و ... از جمله مزایای صنعت توریست می‌باشند. نیاز انسان به طبیعت، نیاز به استراحت و تفریح، سفر در طبیعت و هم اقامت در آن و مأنوس شدن با آن در ساختن روح انسان بسیار تأثیر گذارست و معماری از عوامل تعیین کننده نحوه اقامت و بی شک نحوه برخورد او در این اقامت با طبیعت است.

با توجه به ارتباط عمیق معماری با فرهنگ یک منطقه، ضرورت توجه به طراحی مطلوب مجموعه‌های تفریحی توریستی در راستای جذب توریست احساس می‌شود. با توجه به رشد روز افزون گردشگری و گسترش صنعت توریسم ایجاد فضاهایی برای پاسخ‌گویی به این منظور و همچنین ایجاد مکان‌هایی سالم برای گذراندن اوقات فراغت بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. لذا در این تحقیق به ساماندهی دریاچه ۲۲ بهمن با رویکرد گردشگری و تفریحی پرداختیم.

امروزه شهرهای ساحلی یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری‌اند که تعداد بسیاری از گردشگران را به سوی خود جلب می‌کنند. بنابراین یکی از راهکارهای مناسب برای بهره برداری از جاذبه‌های گردشگری به خصوص در شهرهای ساحلی ایجاد گردشگاه‌ها و یا مجتمع‌های گردشگری هستند که با فواصل نزدیک یا دور از جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی قرار گرفته و با طیف گسترده‌ای از امکانات و خدمات گردشگری، قابلیت لازم برای جذب گردشگر داخلی و خارجی به منظور انجام سفرهای فراغتی تعطیلات و حتی سکونت دارا می‌باشند (سازمان جهانی جهانگردی، ۱۳۷۹).

در برخی از مجتمع‌های گردشگری شهرهای ساحلی که با فاصله از دریا شکل می‌گیرند، مجموعه از فروشگاه‌ها و دفاتر تجاری، امکانات ورزشی و رفاهی و سرگرمی را شامل می‌شوند ایجاد تسهیلات در حول و حوش نقطه‌ای متمرکز است و در طول ساحل انجام نمی‌شود. تحت این شرایط، استفاده بهتری از زمین

^۱ مهرعلیزاده، کتاب ۱۳۷۱

می‌شود و منطقه ساحلی می‌تواند برای سایر فعالیت‌ها توسعه یابد (ولا و همکاران، ۱۳۸۴). سواحل با توجه به نزدیکی به کانون‌های جمعیتی، اقلیم مناسب و دسترسی آسان در ایام تعطیلات به خصوص در فصل تابستان می‌تواند گردشگران بسیاری را به خود جذب کند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۵). که با توجه به بررسی‌های انجام شده در طرح گردشگری استان هرمزگان، بندرعباس از این قاعد مستثنا نمی‌باشد.

یکی از کانون‌های بالفعل در محدوده بلافضل شهر بندرعباس وجود دریاچه ۲۲ بهمن در محله ۲۲ بهمن بندرعباس است. محله ۲۲ بهمن امروزه جاذبه خود را از دست داده و محل استقرار گروه‌های مختلف جامعه با پایگاه و منزلت اجتماعی متفاوت گردیده است. وضعیت کنونی دریاچه ۲۲ بهمن به عنوان باتلاق، تالاب و یا آبگیر محل تخلیه فاضلاب شهری بافت فرسوده پیرامونی است. با توجه به پتانسیلی که این دریاچه دارد می‌تواند جهت ایجاد فضاهای گردشگری- تفریحی در نظر گرفته شود. در این تحقیق سعی شده تا ضمن تدوین ضوابط و دستورالعمل‌های ساماندهی دریاچه محله ۲۲ بهمن بتوان تناقض‌ها و تضادهای محله را کاهش داده و برنامه‌ریزی را برای احیاء و ساماندهی دریاچه استمرار بخشید و هم چنین سعی شده تا با شناخت وضعیت اجتماعی و اقتصادی ساکنان و بررسی اثرات مثبت و منفی طرح‌های انجام شده، طرح‌ها و برنامه‌های آتی که برای ساماندهی صورت می‌گیرد، بتوان با ایجاد مجموعه‌ای گردشگری- تفریحی این محله را رونق بخشید. یکی از این راهبردها ساماندهی دریاچه توسعه گردشگری است. توسعه گردشگری باید به نحوی ساماندهی شود که بیشترین پیامدهای مثبت و کمترین نتایج منفی را به بار آورد.

۳- روش تحقیق

از آنجایی که هر پژوهش علمی با ظهور مسأله یا مجهولی در ذهن محقق شروع می‌شود لذا این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش انجام توصیفی - تحلیلی است که در مرحله گردآوری مبانی نظری تحقیق و پیشینه و اصول ساماندهی و بررسی استانداردهای آن از روش کتابخانه‌ای به صورت فیش برداری از اسناد و کتاب‌های مرتبط است و در مرحله بعدی با استفاده از بازدیدهای میدانی از سایت مورد نظر و نمونه‌های موردی اجرا شده در (اقلیم و محیط زیست و...) مختلف حاصل گردیده است.

۴- تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده

هدف اصلی دریاچه ایجاد فضای گردشگری- تفریحی بوده است با توجه به این هدف باید فعالیت‌های مستقر در آن نیز جوابگوی این هدف باشند. قایق‌های پدالی، قایق‌های موتوری، اسکی روی آب، جت اسکی، شناورهای تفریحی و رستوران، که هر کدام باید در حوزه مربوطه به فعالیت بپردازند در اینصورت فعالیت‌های آبی مذکور نیازمند اسکله و کوی کناره گیری نیز بوده اند. اولین حوزه پهنة خشکی، لبه ساحلی است. طبق بررسی ساختارها در بافت فرسوده در جدول شماره ۱-۲ تعامل‌هایی را برای حوزه ساحلی در نظر گرفته شده است که شامل زیبا شناختی، ورزشی، اجتماعی، زیست محیطی، پذیرای گردشگری و تفریحی است. هر کدام از این مولفه‌ها خود به بخش‌های کوچک‌تر دیگری هم تقسیم شده‌اند.

در حوزه ساحلی استقرار کاربری‌ها و فعالیت‌ها به صورت غیر متمرکز با رعایت ضوابط امکان‌پذیر بوده است. استقرار ساختمان‌های اداری- خدماتی، ساختمان نمازخانه، وضوخانه و سرویس‌های بهداشتی، ساختمان‌های گردشگری و پذیرایی) مثل رستوران، بوفه، کافی شاپ و فعالیت‌های تفریحی (عناصر زیباشناختی) مثل نورپردازی، مبلمان شهری، عناصر شاخص و المان‌ها و تابلوهای اخباری و هشدار دهنده و... (پارکینگ، ساختمان‌های فرهنگی و نمایشگاهی) مشروط به عدم آلودگی محیطی و بصری، مقدور بوده. در حوزه لبه ساحلی، کاربری‌های مجاز شامل تمامی کاربری‌هایی می‌شود که ارائه خدمات گردشگری، تأمین ایمنی و دسترسی به دریاچه را با سهولت همراه می‌سازند؛ مانند اسکله‌ها، سکوها، ایستگاه‌های حمل مسافر، سایه‌بان، سکوها چشم‌انداز. همچنین کاربری‌های ساحلی از نظر صوتی، چشم‌انداز و محیط زیست نباید ایجاد آلودگی کنند و همچنین استقرار هرگونه کاربری مزاحم و غیرضروری در این محدوده ممنوع است.

برای رعایت مسایل زیست محیطی و پیش‌گیری از آلودگی نصب تابلوهای هشدار دهنده ضروری بوده است. نحوه پخشایش کاربری‌ها باید به گونه‌ای در نظر گرفته می‌شد که جوابگوی کامل نیازهای شهروندان در همه جهات دریاچه باشد و همچنین فاصله آن‌ها نباید به گونه‌ای باشد که برای رفع نیاز اجبار به طی مسیر زیاد و غیر ضروری باشند. نکته دیگری که باید مورد توجه قرار می‌گرفت، استقرار کاربری‌ها به گونه‌ای سازگار در کنار یکدیگر است. اختلاط کاربری در عین سازگاری باید رعایت شود. تمامی مفاهیم ذکر شده در رابطه با کاربری‌ها و سایر موارد در این حوزه، به این خاطر است که منطقه باید جاذب شهروندان و گردشگران بوده و نیازهای اولیه، ضروری و تفریحی را تأمین کند. در این صورت است که فضا به یک مکان شاخص در منطقه تبدیل می‌شود. همچنین با بررسی جدول شماره ۱-۳ این نتیجه حاصل گردید که طراحی حوزه بافت شهری بسیار حائز اهمیت است، به این دلیل که همانطور که از دریاچه تاثیرات زیادی را می‌گیرد، بر آن تاثیرگذار است، و همچنین بافت شهری نیز تاثیرات چشم‌گیری می‌تواند بر دریاچه بگذارد.

تعامل‌هایی که برای حوزه بافت شهری طبق بررسی‌های ساختارهای جدول شماره ۱-۲ در نظر گرفته شده است شامل مذهبی، تفریحی، اجتماعی، زیست محیطی، فرهنگی، تجاری، اقتصادی، اداری، خدماتی و زیباشناختی است. برخی از کاربری‌های ذکر شده هم اکنون در بافت وجود دارند اما منظور از بیان مجدد آن‌ها ساماندهی به موقعیت و عملکرد آن‌ها در منطقه است.

در حوزه بافت شهری، استقرار کاربری‌ها و فعالیت‌ها به صورت غیر متمرکز با رعایت ضوابط امکان‌پذیر است. همچنین، توجه به نحوه طراحی ساختمان‌ها و چگونگی استقرار آن‌ها و همچنین کیفیت مصالح مورد استفاده بسیار مهم و ضروری است. به این شکل از استقرار کاربری‌های ناسازگار، استفاده از مصالح نامطلوب و سایر عواملی که باعث ایجاد آلودگی صوتی و بصری و ایجاد چشم‌انداز نامناسب می‌شود، جلوگیری شده است.

نحوه استقرار همه این کاربری‌ها بنا بر نظریه شکل- زمینه از جایگاه خاصی برخوردار است. از آنجایی که این تئوری ارتباط میان اراضی پوشیده از ساختمان‌ها و فضاهای خالی را مورد توجه قرار داده است، بحث بر سر چگونگی ارتباط فضاهای فعال در بافت شهر است. الگوی زنده توده و فضا بر اساس شکل زمین هر مکان که تحت تاثیر عوامل اقلیمی می‌باشد شکل گرفته است که این چیدمان نمایانگر هویت شکل هر مکان است و به طور کلی این رابطه را باید یک اصل هدایت‌گر در طراحی منطقه بدانیم. بحث قابل توجه دیگر در طراحی پروژه معابر پیاده و سواره بودند که باید توجه ویژه‌ای به آن‌ها می‌نمود، در واقع معابر باید به گونه‌ای باشند که امکان دسترسی را به تمامی نقاط دریاچه فراهم کنند. با توجه به بررسی‌ها و مطالعات صورت گرفته در ساختار فضایی جدول شماره ۱-۳ و شناختی که طی آن حاصل شده است، فعالیت و کاربری‌های ایجاد شده در حوزه دریاچه، بسیار قابلیت ساماندهی دریاچه را بالا برده و کمک شایانی به استفاده

مناسب مردم از کاربری‌ها کرده است که نکات مورد نیاز طراحی برای این اماکن را ذکر کردیم. نکته‌ای که در این مرحله قابل توجه بوده، نحوه طراحی‌ها و همچنین همجواری‌ها است، در حالت کلی می‌توان این گونه بیان کرد که حوزه دریاچه شرایط و معیارهای ساماندهی را دارا بوده و فقط با رعایت نکاتی از طراحی تاثیر بسازایی در ساماندهی دریاچه را داشته و همچنین در صورت رعایت نکات طراحی، سایت مورد نظر در صورت ازدحام جمعیت نیز توانایی پاسخگویی را داشته باشد. به طور کلی با استفاده از جدول ۱-۳ با طراحی مناسب و همخوان با اقلیم دریاچه ۲۲ بهمن و با بهره‌گیری از راهبردهای طراحی به روز و متناسب با این محدوده همچون ایجاد و تفکیک مسیر دوچرخه سواری اطراف دریاچه و پیاده‌روها، قرار دادن منظرگاه علاوه بر ایجاد حرکت و گردش در کل سایت دریاچه از تمرکز جمعیت در یک مکان جلوگیری شده است، و توانستیم با ساماندهی دریاچه بدون دخالت در لبه دریاچه طبق جدول شماره ۱-۲ ساختار فضایی مناسبی ایجاد کرده تا حضورپذیری، پویایی، سرزندگی و نشاط فضا را بالا برده و به دنبال آن افزایش امنیت، ارتقا گردشگری و بسیاری از موارد دیگر که حیات و زندگی شهری را هر چه بیشتر در این محدوده متبلور می‌کند، شاهد باشیم.

جدول ۱-۲: ارزیابی و تحلیل ساختارها در بافت فرسوده محله ۲۲ بهمن (منبع: نگارنده، ۱۳۹۶)

شاخص	ساختار اجتماعی	ساختار کالبد	ساختار جمعیتی	ساختار فضایی
فرصت	- وجود نوسازی‌های بیرون محله که منجر به ایجاد انگیزه و طرح ایده نوسازی خانه و محله می‌شود. - تاثیر بهبود وضعیت مسکن در ایجاد امکان ازدواج‌های بین محله.	- عبور محور شریانی اصلی از اطراف محدوده. - وجود کاربری آموزش عالی در محدوده.	- رسیدن جوانان به سن ازدواج و نیاز به مسکن جدید. - وجود جمعیت جوان در محدوده.	- استفاده از پتانسیل پیشنهادی طرح تفصیلی در شبکه معابر پیشنهادی. - حضور آبگیر گل کنی که نقش مهم و موثری در تشکیل سازمان بصری آینده محله دارد. - ایجاد گشایش فضایی در انتهای معابر بن بست و تامین فضاهای متوالی شهری در مقیاس جزء محله
تهدید	- بی اعتمادی به نهادهای دولتی که امکان گفتگو و تعامل را پایین می‌آورد. - ورود خانواده‌هایی با موقعیت اجتماعی-اقتصادی پایین به محله و گرایش به خروج خانوارها و افراد با موقعیت اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی بالا از محله.	- ناتوانی قوانین جاری در ضابطه مند کردن ساخت و سازها. - کمبود فضاهای جمعی و اجتماعی در نقاط پیرامون محدوده.	وجود روند نسبی مهاجرت افراد از این محدوده که هم باعث تضعیف ظرفیت درونی نوسازی و هم باعث تضعیف تعلق منطقه‌ای می‌شود. عدم برخورد با موضوع ناهنجاری‌های فعالیت بخشی از جمعیت جوان و پرخاشگر محله	- کم‌رنگ بودن نقش محله گل کنی در برنامه‌های توسعه طرح‌های فرادست. - عدم تخصیص ماموریت روشن و واضح به محله در طرح تفصیلی در زمینه سیمای شهری. - فقدان سند طراحی شهری فرادست که منظر آینده محله را مدون سازد.

جدول ۱-۳: ارزیابی و تحلیل قابلیت‌های محیطی در بافت فرسوده محله ۲۲ بهمن (منبع: نگارنده، ۱۳۹۶)

شاخص‌ها	قابلیت‌های محیطی
نقاط قوت	• قرارگیری در منطقه ساحلی (فاصله ۱۵۰۰ متری تا دریا) • وجود آب دائمی بصورت جوشان از کف (بدلیل نزدیکی به دریا)
نقاط ضعف	• زیستگاه پرندگان مهاجر • ارتفاع پایین تر از سطح دریا
فرصت‌ها	• آب و هوای گرم و مرطوب • وجود چند درخت کهنسال با قابلیت بالای اکولوژیکی و لطافت محیط طبیعی بافت.
تهدیدها	• احاطه سایت توسط بافت فرسوده با آلودگی بالای زیست محیطی • تخلیه فاضلاب بافت مسکونی به دریاچه

۵- نتیجه گیری

در پژوهش حاضر به بررسی و شناخت قابلیت‌ها و توانمندی‌ها و همچنین ضعف‌های دریاچه محله ۲۲ بهمن پرداخته شد برای این منظور ابتدا مواردی از مهم‌ترین نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدید موجود در زمینه رشد توسعه صنعت گردشگری دریاچه محله ۲۲ بهمن شناسایی شد، نتیجه حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد که دریاچه مذکور با وجود داشتن نقاط قوت بالا، ضعف‌های فراوانی دارد و با تدوین راهبردهای توسعه صنعت گردشگری در شهرهای ساحلی از دریاچه محله ۲۲ بهمن بعنوان راهی برای جذب گردشگر به مرکز محله ۲۲ بهمن گردیده است و سعی بر آن شد با پرداخت به فرصت‌های موجود دریاچه، بهترین راهبرد توسعه گردشگری محدوده از طریق ساماندهی دریاچه انتخاب شود که یافته‌های مطالعاتی براساس روش مشاهده و تحلیل میدانی حاکی از آن بوده است که با بررسی مفاهیم ساماندهی در این پژوهش از راهکار بهسازی دریاچه و نوسازی محله استفاده گردیده است، اهداف اساسی بهسازی و نوسازی بافت‌های قدیمی و فرسوده شهرها توسعه محیط زندگی برای انسان‌هاست. این اهداف در قالب اهداف اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی جای می‌گیرند که دارای ابعاد گوناگونی است، از جمله بهسازی و نوسازی کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی-اداری و بطور کلی فرهنگی است، به عبارتی دیگر حفظ هویت و حیات شهری در نوسازی و بهسازی باید همه جانبه باشد و به هماهنگی و سازگاری با محیط طبیعی و سازمان اجتماعی-فرهنگی جامعه توجه شود.

بافت شهری با توجه به مسائل ذکر شده نیازمند طراحی خوب، مناسب و استاندارد است. به این خاطر طراحی بافت شهری حائز اهمیت است که این حوزه هر روز پذیرای تعدادی از شهروندان است و در واقع عملکردی فرا منطقه داشته است. پس باید قابلیت پاسخگویی به انتظارات، نیازها و سایر مسائل را داشته باشد. به طور کلی در مولفه عملکردی، کیفیت قرارگاه‌های رفتاری، کیفیت سازگاری شهر با کاربری‌ها، شبکه پیاده، سواره، کیفیت ایمنی محیط برای فعالیت و کیفیت امنیت محیط برای فعالیت‌ها بسیار مهم و حائز اهمیت است. در مولفه زیباشناختی، کیفیت محیط کالبدی-فضایی، کیفیت محیط ادراکی-ذهنی و کیفیت محیط ادراکی-حسی نقش و جایگاه ویژه ای دارند. در آخر نیز مولفه زیست محیطی، کیفیت اقلیم خرد فضاهای شهری، کیفیت اصوات، بو و رایحه محیط و کیفیت طراحی شهری پایدار مد نظر قرار گرفته است.

راهکارهای پیشنهادی ساماندهی بافت فرسوده دریاچه محله ۲۲ بهمن و توسعه گردشگری با توجه به بررسی‌های انجام گرفته به صورت ذیل ارائه گردیده است:

در طرح دریاچه محله ۲۲ بهمن "ساماندهی" متناظر با بهسازی و نوسازی بوده است از این رو در طرح محله ۲۲ بهمن گستره "ساماندهی" با بهسازی و نوسازی همتراز شده است. اجرای کامل عملیات طراحی، تعمیرات، بازسازی، بهسازی، تعریض عرصه و ایجاد کناره‌های دارای کاربری تفریحی و تجاری، در محله ۲۲ بهمن شامل لایروبی، بازسازی و ساخت حریم دریاچه (حریم دریاچه ۱۰۰ متر از نقطه وسط دریاچه است)، ساخت محوطه تجاری و رفاهی در حریم و کناره‌های طرح بر مبنای دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های فنی معتبر داخلی (۲ طبقه) و همچنین در راستای طرح ساماندهی حریم دریاچه ۲۲ بهمن بوده است. که این می‌تواند ما را در احداث مجتمع‌های گردشگری طبیعی و افزایش سطح آن ترغیب نماید. علاوه بر آن استفاده از امکانات وجود آب دریاچه در تفریح و تفرج‌های دریایی همچون قراردادن اسکله تفریحی قایق‌های پدالی و دریاچه آبیان به مراتب بیش از علاقه‌مندان سایر منابع تفریحات سالم است. بررسی‌ها نشان داده است که آب بر جاذبه گردشگری منطقه به میزان زیادی می‌افزاید و از همه مهمتر آنکه منظرهای زیبا و مورد علاقه برای همه طبقات سنی است بنابراین باید در احداث مجتمع‌های گردشگری-تفریحی سعی شود از وجود جاذبه‌های آب دریا، دریاچه، رودخانه و ... حداکثر استفاده را نمود.

دریاچه محله ۲۲ بهمن با توجه به ویژگی‌ها و قابلیت‌های محیطی دریاچه و از نظر طراحی محیط و منظر دارای دیدهای باز به سمت دریاچه و امکان ایجاد تراس منظرگاهی را داراست و با توجه به اصل رعایت ویژگی، مسیرها و فضاهای در نظر گرفته شده مطابق با شکل زمین صورت گرفته است. تفکیک مسیرهای پیاده‌گذر و سواره‌رو در داخل مجموعه، استفاده از مسیر پیاده روی سلامت و مسیر دوچرخه‌سواری مجزا و دارای علائم و تابلوها، ایجاد پارکینگ و حمل و نقل عمومی توانسته است مدیریت این مجموعه را با توجه به ملاحظات زیست محیطی تسهیل بخشد. با عبور از فضای پارک و دریاچه به سمت فضای جنگلی و قراردادن کافه‌کتاب در حوزه پیاده‌روی جنگلی باعث کشش افراد به انتهای‌ترین قسمت سایت گردیده است که تنوع کاربری فضا، فعالیت بازدیدکنندگان و کیفیت زیباشناختی این نوع مجتمع‌ها را افزایش می‌دهد.

انتخاب گونه‌های گیاهی مناسب باعث زیبایی محیط می‌شود و همچنین پوشش گیاهی در کشت جنگلی و توجه به رعایت اصول طراحی اکولوژیکی در حفظ بقای گونه‌های گیاهان بومی و گیاهان مناسب با اقلیم آن منطقه توانسته است این مجتمع گردشگری را به ذخیره‌گاه حیات وحش که زیست‌گاه پرندگان مهاجر است تبدیل کند. در طراحی کاشت نیز به این مهم توجه شده است که، پوشش انبوه گیاهان گرچه زیبایی‌های خاص خود را دارد، اما در یک عرض محدود که در یک سو عنصر بصری جذابی به نام دریاچه را دارد، استفاده از انبوه گیاهان باعث محدودیت دید و ضایع نمودن دید، کاهش کیفیت بصری این پتانسیل قوی می‌شود که در طراحی به ارتفاع گیاهان و پوشش انبوهی گیاهان با توجه به اقلیم منطقه و ایجاد سایه‌اندازی در مسیر پیاده روی‌ها توجه گردیده است.

در انتها در این تحقیق با استناد به یافته‌های مبانی نظری و بررسی‌های انجام شده که همه فعالیت‌ها درست و در محل خود طرح ریزی و انجام شده است و در نتیجه اراضی اطراف دریاچه و لبه دریاچه صدمه کمتری ببینند و بافت دریاچه با توجه به فرسودگی ایجاد شده در کالبد و شناسایی عوامل آسیب، ساماندهی شده است.

تشکر و قدردانی

با تشکر از استاد گرانقدرم جناب دکتر حسام الدین ستوده که با صبوری در این راه با ارزش با بنده بوده‌اند و همچنین سپاس از پدر و مادر مهربانم که همه تلاش‌ها سربلندی آنهاست.

منابع:

- ۱- سعیدنیا، احمد. (۱۳۸۳). کتاب سبز شهرداری (گردشگری شهری، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور .
- ۲- استروم، استروم و ناتان، کورت. (۱۳۸۵). مهندسی سایت برای معماران منظر، ترجمه ی سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران، انتشارات سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران.
- ۳- کلاستن، برایان. (۱۳۸۵). طراحی منظر با گیاهان، انتشارات سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران.
- ۴- بهرام سلطانی، کامبیز. (۱۳۸۴) مبانی معماری فضای سبز شهری. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- ۵- پاپلی یزدی، م ، ۱۳۸۵، گردشگری (ماهیت ومفاهیم)، انتشارات سمت چاپ اول.
- ۶- حناچی، پیروز؛ خادمزاده، محمدحسن؛ شایان، حمیدرضا؛ کاملنیا، حامد و مهدوی‌نژاد، جواد. (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی تجارب مرمت شهری در ایران و جهان با نگاه ویژه به بافت تاریخی شهر یزد. تهران: انتشارات سبحان نور.
- ۷- حیدری چپانه، ر ، ۱۳۷۸، جایگاه و اهمیت فضای سبز در برنامه ریزی های شهری، مورد :شهر تبریز. رساله ی کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز.
- ۸- زرافشانی، کیومرث؛ شرفی، لیدا؛ گراوندی، شهیر و قبادی، پرستو. (۱۳۹۲). بررسی اثرات توسعه گردشگری در ارتقاء شاخص های اقتصادی-اجتماعی نواحی روستایی، مورد: منطقه گردشگری ریجاب در استان کرمانشاه.
- ۹- رنجریان، ب. (۱۳۷۹). سازمان جهانی گردشگری برنامه‌ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه ای. انتشارات جهاد دانشگاهی، اصفهان.
- ۱۰- طرح جامع گردشگری. (۱۳۸۸). سازمان میراث‌فرهنگی و گردشگری استان هرمزگان، شهرستان بندرعباس.
- ۱۱- سلطانی، مرضیه. (۱۳۸۸). تحلیلی فضایی نقش ITC در گردشگری الکترونیکی شهر اصفهان. گروه جغرافیا، دانشگاه اصفهان.
- ۱۲- حسینیون، سولماز. (۱۳۸۳). مقدمه ای بر طراحی پیاده راه ها. سال ششم شهرداری‌ها، ماهنامه پژوهشی، برنامه ریزی و مدیریت شهری، شماره ۶۱.
- ۱۳- شماعی، علی و پوراحمد، احمد. (۱۳۸۴). بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۴- طرح تفصیلی بندرعباس. (۱۳۸۸). شهرداری استان هرمزگان شهرستان بندرعباس .
- ۱۵- شهرداری‌های شهرستان‌های استان هرمزگان. (۱۳۷۶).
- ۱۶- ضوابط طراحی فضاهای سبز شهری. (۱۳۸۹).، معاونت نظارت راهبردی، دفتر نظام فنی اجرایی، نشریه شماره ۲۰۳.
- ۱۷- فلامکی، محمدمنصور. (۱۳۸۹). باز زنده سازی بناها و شهرهای تاریخی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، تهران.
- ۱۸- قدیری‌معصوم، مجتبی. (۱۳۸۹). گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۹- کرمانتی، غزال. (۱۳۸۵). جایگاه آب در شهر ایرانی دیروز - امروز. مجموعه مقالات سومین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، بم _ کرمان.
- ۲۰- عرفانی، گوران. (۱۳۸۹). ساماندهی، ازواژه تا عمل؛ قرائت واژه ساماندهی در مداخلات شهری (فصلنامه باغ نظر).
- ۲۱- گی، چاک‌وای. (۱۳۷۷). جهانگردی در چشم انداز جامع. مترجم: علی پارسائیان و سید محمد اعرابی انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی.
- ۲۲- محلاتی، صلاح‌الدین. (۱۳۸۶). درآمدی بر جهانگردی، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی رضائی.
- ۲۳- مطیعی لنگرودی، حسن؛ رضائیه‌آزادی، مریم. (۱۳۹۲). مقاله ارزیابی اثرات اقتصاد گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه.
- ۲۴- پوراحمد، احمد؛ حبیبی، کیومرث و کشاورز، مهناز. (۱۳۸۹). سیر تحول مفهوم شناسی بازآفرینی شهری به عنوان رویکردی نو در بافت های فرسوده شهری.
- ۲۵- هزارجریبی، جعفر. (۱۳۹۰). احساس امنیت اجتماعی از منظر توسعه گردشگری. مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی.

26- www.roozi.ato.com

27- www.unmeirah.com

28- Ufi-ngo.ir

29- Nniveur.org